

Куценко В.І., докт. екон. наук, професор
Коваленко С.М., канд. фіз.-матем. наук, доцент

МІСЦЕ І РОЛЬ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ У РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Сьогодні весь світ, у тому числі й Україна, живе під пресом фінансової кризи. В результаті цього відбуваються структурні зміни в економіці та суспільстві. Водночас поглиблюються негативні явища і прірва між бідними та багатими; безжально вкорочують очікувану тривалість життя СНІД та туберкульоз. Великі надії у подоланні цих проблем людство покладає на розбудову громадянського суспільства, де кожна людина і в сфері економіки, і сфері культури, і в сфері демократичних прав і свобод була б захищеною.

Термін „громадянське суспільство” був введений ще Аристотелем. Однак до цього часу не існує єдиного загально визначеного тлумачення цієї дефініції, хоча й існує багато розробок. Серед останніх роботи Барихіна О., Гейця В., Кременя В., Мочерного С., Пасько І., Остафійчука Я., Щедрової Г. та ін. Більшість із них сходяться на тому, що громадянське суспільство – це сукупність державних і громадянських інститутів, спрямованих на захист людини, на створення можливостей для самореалізації індивіда на засадах соціального консенсусу, духовності, моралі та професіоналізму, для забезпечення потужного та тривалого економічного зростання. Проте в роботах зазначених авторів ще недостатня увага приділена дослідженню чинників, які сприяють прискоренню розбудови громадянського суспільства. Серед останніх важливе місце посідає економіка знань.

Формування громадянського суспільства в Україні тільки розпочинається. Це підтверджують: низький життєвий рівень переважної більшості населення, надзвичайна пасивність значної частини суспільства, зокрема щодо майбутнього нашої країни. Подоланню цих негативних моментів має сприяти перш за все розвиток економіки, що базується на знаннях. ХХІ століття, як зазначає ЮНЕСКО, має стати століттям освіти, на основі якої можна створювати нові знання, вміння управляти ними, використовуючи при цьому теоретичне підґрунтя, що було сформовано у навчальному закладі. Б. Гейтс зазначає, що ще ніколи в історії знання

не обіцяли так багато і так багатьом, і так швидко як нині. Знання та вміння наших громадян визначають наше майбутнє. Однак це досягається лише тоді, коли освітній рівень відповідає вимогам економіки знань та потребам суспільства. У країнах, де сформована така економіка, серед працюючих вищу освіту мають від 40 до 60%. У нашій же країні цей показник є значно нижчим (табл. 1).

Таблиця 1

Питома вага населення у віці 22 роки і старші, яке має вищу освіту, %

Всі домогосподарства		у тому числі, які проживають					
		у міських поселеннях				у сільській місцевості	
		у великих містах	у малих містах	усього			
2007	2008	2008		2007	2008	2007	2008
19,8	20,7	30,8	19,6	25,2	26,6	8,2	8,2

Джерело: Соціально-економічні характеристики домогосподарств України у 2008 році за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств: [стат. зб.]. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – С. 52.

Водночас в Україні, на жаль, намітилась тенденція до зростання частки населення з дуже низьким рівнем освіти. Якщо в 2007 р. питома вага населення, яке не має початкової загальної освіти та неписьменних склала 5,1%, то уже в наступному році – 5,3%. І це тоді, коли у світі саме за рахунок розвитку освіти економічно розвинуті країни отримують до 40% приросту валового внутрішнього продукту (ВВП). Такі країни як, приміром, Японія, Південна Корея, Таїланд, Малайзія, сконцентрувавши ресурси в системі освіти, за 10-15 років змогли досягти показників соціально-економічного розвитку промислово розвинутих країн. У багатьох країнах утвердилась думка, що пріоритетне положення освіти можливе лише в умовах громадянського суспільства і це є важливим чинником добробуту населення та могутності держави. В той же час було б помилково вважати, що збільшення числа кваліфікованих й освічених працівників автоматично веде до розвитку громадянського суспільства. Як відомо, громадянське суспільство сприяє не лише досягненню професіоналізму, але й використанню його для економічного зростання.

Нині ж в Україні практично третина населення, що має вищу освіту, працює не у відповідності з фаховою підготовкою. Тому ЮНЕСКО і МОП відмічають необхідність розробки такої політики в області освіти, яка забезпечила б використання можливостей національної економіки надавати підготовленим спеціалістам робочих місць, що відповідають рівню їх загальної та професійної підготовки. Єдиний шлях досягнення такої ціленаправленої підготовки – постійне вивчення попиту на ринку людського капіталу.

У цьому контексті в Україні, коли закладаються основи неперервної освіти, велика увага має бути приділена формуванню взаєморозуміння проблем (держави і бізнесу) щодо фінансування розвитку освіти, забезпечення підтримки стратегічних партнерів у розробці освітніх стандартів, програм і напрямів підготовки кадрів. Становлення тісних контактів роботодавців з освітніми закладами полегшує першим пошук працівників потрібної кваліфікації, скорочує витрати часу на підбір кадрів, сприяє поліпшенню якості підготовки кадрів.

Економіка, що базується на знаннях, з одного боку, вимагає підвищення освітнього рівня працівників, а з іншого, – сприяє цьому, як і формуванню середнього класу, представники якого, як правило, мають вищу освіту і служать передумовою формування здорової нації (табл. 2).

Таблиця 2

Самооцінка стану здоров'я, %

Група населення	здорові	нездорові	хворі
Середній клас	61	31	8
Перехідна група	59	27	14
Інші верстви	50	24	26

Джерело: Прохоров Б.Б. Социальная стратификация общества и здоровье населения / Прохоров Б.Б. // Проблемы прогнозирования. – 2009. – №3. – С. 126.

Як видно із табл. 2, найкращі показники щодо стану здоров'я мають представники середнього класу – основи громадянського суспільства.

Економіка, що базується на знаннях, спроможна прискорити побудову громадянського суспільства, в якому людина відчуває себе захищеною. У такому

суспільстві наявні можливості для духовного розвитку, продуктивної діяльності, для професійного зростання економічно активного населення. Останнє може бути досягнуто при дотриманні наступних принципів управління цим процесом:

- принцип системності, орієнтованого на необхідність забезпечення взаємопов'язаних, взаємообумовлених та узгоджених дій об'єктів і суб'єктів управління цим процесом з урахуванням їх приналежності до системи;
- принцип соціальної обумовленості управління, що передбачає представлення освітньої системи як частини системи більш високого порядку – соціальної та формування у майбутніх фахівців соціальної відповідальності за прийняті та реалізовані рішення;
- принцип перспективності та випереджаючого характеру управління, що обумовлює необхідність формування вмінь цільового проектування процесу управління та його результатів;
- принцип єдності та ієрархічності управління, у відповідності з яким управління складається із ряду компонентів, які знаходяться в діалектичній єдності та підпорядкованості;
- принцип неперервності, циклічності та динамічності управління, що забезпечує переведення освітньої системи із режиму функціонування в режим розвитку;
- принцип технологічності та гнучкості управління, що орієнтує персонал на розкриття об'єктивних законів функціонування та розвиток системи освіти, загальних законів управління та їх прояв у конкретних умовах освітнього процесу;
- принцип оптимальності, що передбачає необхідність формування вмінь щодо пошуку найкращого чи єдиноможливого в даних умовах рішення, що забезпечує відповідну якість освіти.

Все це, на наш погляд, сприятиме успішному розвитку громадянського суспільства, нарощуванню економічних параметрів, які, в свою чергу, залежать від накопичення в країні якісних знань.

Література:

1. Бруно Лосіто. Громадянська освіта в країнах Європи // Шляхи впровадження громадянської освіти в країні / Матеріали конференції – К., 1995. – с. 185.
2. Геллнер Э. Условия свободы. Гражданское общество и его исторические соперники / Геллнер Э. [пер. с англ.]. – М.: Ad Marginem, 1995. – 305 с.
3. Пасько І. Громадянське суспільство і національна ідея. Україна на тлі європейських процесів / Пасько І., Пасько Я. – Донецьк, 1999. – 350 с.
4. Шара Л. Розвиток громадянського суспільства в Україні / Шара Л., Підлуська І., Кудіна Л. – К., 2002. – 189 с.

Коваленко С.М. Місце і роль економіки знань у розвитку громадянського суспільства в Україні / В.І.Куценко, С.М.Коваленко// Збірник тез Міжнародної наукової конференції «Проблеми формування і розвитку громадянського суспільства», 17-18 лютого 2010 р. – К: Видавництво АПСВ. -2010. – С. 126-127